

Касымов Байыш,
«Кыргызстан эл аралык университети» ОИӨК
Касымов Байыш,
УНПК «МУК»
Kasimov Baiysh,
ERPC “IUK” Senior teacher, MA,

TRANSLATION FEATURES OF THE NATIVE LANGUAGE AND A FOREIGN LANGUAGE

ЭНЕ ТИЛИНЕ ЖАНА ЧЕТ ТИЛИНЕ КТОРУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА НА РОДНОЙ ЯЗЫК И ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК

Аннотациясы: Котормо деген түшүнүк белгилүү бир текстти түп нускасынан оодарып, ошол текстке барабар болгон башка тилдеги эквивалентин жаратуу. Котормо өз ара байланыш жасап, карым-катнаш жүргүзүү үчүн жалпы тили болбогон элдердин же жеке адамдардын же топтордун ортосунда эки же көп жактуу сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнүн ортомчулук милдетин аткаруучу, бир тилден экинчи бир тилге которууда эки тилде тең бирдей билимге ээ болгон котормочунун ишмердүүлүгүнүн кошумча колдонуучу түрү.

Негизги сөздөр: котормо, карым-катнаш, бир тилден экинчи бир тилге, сүйлөшүүлөр.

Аннотация: Понятие перевода - это перевод оригинального текста, а также создать эквивалент на другом языке, что эквивалентно тексту. Перевод является общением и контактом между народами или между отдельными лицами или группами лиц, действующими в качестве средства двусторонних или многосторонних переговоров, в отсутствии общего языка.

Ключевые слова: Понятие перевода, оригинальный текст, общение, переговоры.

Abstract: The concept of translation, a translation of the original text, as well as to create an equivalent in another language, which is equivalent to the text. Translation is the communication and contact between nations or between individuals or groups of persons acting as a means of bilateral or multilateral negotiations, in the absence of a common language.

Key words: concept of translation, original text, communication, negotiations.

Котормо деген түшүнүк белгилүү бир текстти түп нускасынан оодарып ошол текстке барабар болгон башка тилдеги эквивалентин жаратуу. Башкача айтканда котормо бир тилдеги айтылган ойду башка тилдеги стилдик жана грамматикалык мүмкүнчүлүктөрдүн жардамы менен так ачып көрсөтүү болуп эсептелет. Божомол менен алганда котормо жер бетинде алгачкы жолу ар түрдүү тилдеги уруулар пайда болгондон баштап жашап келет.

Котормо өз ара байланыш жасап, карым-катнаш жүргүзүү үчүн жалпы тили болбогон элдердин же жеке адамдардын же топтордун

ортосунда эки же көп жактуу сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнүн ортомчулук милдетин аткаруучу, бир тилден экинчи бир тилге которууда эки тилде тең бирдей билимге ээ болгон котормочунун ишмердүүлүгүнүн кошумча колдонуучу түрү.

Албетте, жүз пайыз толук которуу мүмкүн эмес. Ар бир котормо белгилүү бир чыныгы шартта нукура котормочу тарабынан жасалат. Ошондуктан котормонун акыркы жыйынтыгы котормочунун өзүнөн жана анын котормо жаатындагы даярдыгына көз каранды болот.

Котормо теориясы боюнча ишке ашы-

рылуучу «адекваттык котормо» («барабар котормо») жана «эквиваленттик котормо» («ага тең котормо») дал ушул которулуп жаткан түп нускада камтылган ойду жана түп нусканын формасын, ошондой эле которулуп жаткан текстте дайыма кездешүүчү семантикалык бирикмелер менен коннотацияны (кошумча маанини) толук өлчөмдө которулуп жаткан тилде берүү мүмкүн эмес.

Котормонун максаты кемчиликсиз сапаттуулукта эмес, анткени иш жүзүндө эң мыкты котормону камсыз кылуу мүмкүн эмес.

Котормочулар чет тилге которууга караганда, чет тилден эне тилге которуу оңой деген пикирлер бар. Мындай деп айтуунун негизги себеби, биринчиден котормочулар терең лингвистикалык билимге ээ болуп, өздөрүнүн маданиятынын өзгөчүлүктөрүн жакшы билишет. Ал эми чет тилге келсек, алар өз билимин кеңейтип, өздөрүнүн сапатын жогорулатуу үчүн, аны үйрөнүшөт. Буга кошумча эне тилге которуучу котормочу лингвистика тармагындагы семантика, синтаксис, морфология жана лексикология жаатын чет тилге которгон котормочудан айырмаланып жакшыраак багыт алып, которууга тийиштүү мамиле жасайт. Анан да, эне тилге которууда котормочулар макал, идиома, метафора, сөз айкаштары сыяктуу маданий өзгөчөлүктөргө (эквиваленттерге) тете келген сөздөрдү оңой таба алышат, анткени алар өз маданиятынын чөйрөсүндө төрөлүп-өскөндүктөн, дал ушул жактардын бүт өзгөчөлүктөрүн берүү аларга оңойго турат. Чындыгында котормочу эне тилинин өзгөчө ыкмаларын өзүнө таандык болгон маданияттан, чөйрөдөн алат. Иш жүзүндөгү аракеттер да бул маселеде маанилүү роль ойнойт. Экинчи жагынан алганда, котормочулар окуп-үйрөнүү аркылуу гана чет тилинен билим алышат. Натыйжада, чет тилин лингвистикалык жана маданий жагынан окуп-үйрөнүү ар дайым өсүү багытында болуп, бир орунда турбайт. Ушуга байланыштуу айрым өзгөчөлүктөрдү бөлүп кароого болот.

Эне тилине оодарууга көп көңүл бурулат, анткени англис же немец тилине которууга караганда, дал ушул багытта бир топ жогорку сапатка жетишүүгө болот.

Лингвистикалык деңгелден алып караганда

эне тилине оодаруу айрым артыкчылыктарга ээ, биринчи кезекте эне тилинин морфологиялык, семантикалык, синтаксистик жана лексикалык жактарын туйуп билүү, анткени иш жүзүндө мезгил өткөн сайын котормочу бул билимдерге ээ болот. Тескерисинче, чет тилине которуу котормочуга бир гана зарыл болгон илимий грамматикасын билүүнү жана чет тили анын маданиятынан сырткары окулуп жаткандыктан, жалпы жана атайын сөздүктөр менен иштөөнү талап кылат. Котормочу которуп жаткан чет тилдин морфологиялык, семантикалык, лексикалык эрежелеринде кыйынчылыктарга дуушар болгон сайын, ал кошумча материалдардын, сөздүктүн жардамына муктаж болот. Айрым учурда бул же тигил сөздүн же фразанын туура келген маанисин таңдап алуу үчүн, көптөгөн булактарга кайрылууга туура келет, ал эми которуп жаткан тилге тете келген сөздөрдү издеп табуу көп убакытты алышы да мүмкүн. Ошондуктан тилдердин грамматикалык түзүлүшүнүн ортосундагы айырмачылык көп байкалат. Которуп жаткан тилдин морфологиясы менен синтаксисин тексти түзүп жаткан учурда эске алуу зарыл болгон негизги критерийлер болуп эсептелет.

Морфологиялык жактан алып караганда, эне тилге которуу чет тилге которууга караганда бир топ ийгиликтүү болуп эсептелет. Бул болсо, котормочунун эне тилинин морфологиялык эрежелерин тубаса билгендиги менен шартталат.

Көпчүлүк учурда бир сөз бир нече мааниге ээ болот, бул учурда эне тилине которуп жатканда гана анын так маанисин билип, андан соң берүүгө болот. Бирок мындай өзгөчөлүк которууда түшүнбөстүктү жаратып, чет тилине которууда манисин такыр жоготуп коюшу мүмкүн.

Котормочу, мисалы, кайсы этиштер жана сын атоочтор зат атооч менен шайкеш келет, кандай тактооч сөздөрдү сын атоочтун алдында колдонуу керек, кайсы чакка кою керек, жекелик же көптүк турду колдонуу керекпи же жокпу, так билиши зарыл.

Мисалы орус тилинде женский, мужской род дегендер бар. Англис тилиндеги «hire-daworker», деген сөздү орусчага так которуу үчүн котормочуга ошол иш аракет толук

бүткөндүгүн билүү үчүн, кошумча маалымат керек болот. Ошондой эле жумушчу аял же эркек экендигин да билүү зарыл, анкени котормочу кыймыл аракет толук бүткөн же толук бүтпөгөн чактагы этишти жана «женский» менен «мужской» роддогу зат атоочтун туура келгенин тандап алышы абзел.

Ал эми кыргыз тилинде мындай маселе жок, анкени «ал» деген ат атоочту аял-эркектин экөөнө тең колдонсо боло берет.

Чындыгында маданияттагы айырмачылыктар тилдик түзүлүштө бир топ маселелерди жаратышы мүмкүн.

Маданият жактан алып караганда эне тилге оодаруу котормочуга өз маданиятынын түрдүү жактарын ар тараптуу билүүгө мүмкүндүк берет, анткени адатта көптөгөн текстер идиома, метафора сыяктуу маданий өзгөчөлүктөрү менен текшерилет. Котормочулар өз эне тилине которууда өз маданиятынын өзгөчөлүктөрүнө таянганда, алар башка маданиятты толук түшүнүп, түп нускасынан которулуп жаткан тилдин маданий чындыгын мыктылап берип, туура келген эквивалентти таба алат.

Макал-лакап, идиома, метафора өңдүү маданий аспектилер котормочуларга бир топ милдет жүктөйт, анткени бул нерселерди башка маданиятта так көрсөтүп берүү татаал.

Маселен, кыргыз тилиндеги айрым сөз айкаштарын чет тилге которууда бир топ кыйынчылыктар туулат. М: «тоң моюн» деген сөздүн чет тилдеринде которулушунда анын түпкү мааниси эмнени билдирерин так ачык көрсөтүү үчүн, которуп жаткан тилдин маданиятын

мыктылап үйрөнүү зарыл. Мындагы кыйынчылык, мисалы, англис же башка тилде анын эквиваленти жоктугунда эмес, анын которуп жаткан тилдеги эквивалентине алмаштырган учурда анын маданий катышы жоголот.

«Кыздын кырк чачы улуу» деген макалды түздөн-түз которсо болот, бирок анда чет тил маданиятындагылар анын түпкү маанисин түшүнмөк эмес. Түздөн-түз чет тилине оодарганда анын мааниси бурмаланып калмак. Экинчи тарабынан алып караганда эне тили англис тили, ал эми чет тили кыргыз тили болгон котормочу бул макалдын эквивалентин оңой табат, себеби өзүнө белгилүү болгон маданий чөйрөдөгү билим кору ага жардамга келет.

Колдонулган адабияттар:

1. Руцаков В.А. Основания лингвистического перевода и проблемы сопоставления. СПб.: – СПбГИЭА, 1996. – 125 с.
2. Черняховская Л.А. Перевод и смысловая структура. – М., 1976. – 169 с.
3. Чужакин А., Палажченко П. Мир перевода. – М.: Валент, 1997. – 224 с.
4. Чуковский К.И. Высокое искусство: принципы художественного перевода. – СПб.: Азбука-классика, 2008. – 442 с.
5. Bell, Roger T. Translation and Translating. Longman, 1991. – 341 с.
6. Newmark, Peter. Paragraphs on Translation. Multilingual Matters Ltd, 1993. – 188 с.
7. Лозинский Михаил Леонидович // Википедия [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Лозинский,_Михаил_Леонидович